

DOCUMENTE MAI PUȚIN CUNOSCUTE DESPRE ASEDIUL ȘI CUCERIREA TIMIȘOAREI DE CĂTRE EUGENIU DE SAVOYA ÎN OCTOMBRIE 1716*

Liviu Groza

Luptele austro-otomane din anii 1716-1718 au făcut parte din strategia ambelor părți beligerante. Austria voia cu tot dinadinsul să ajungă stăpână până la Balcani, iar Înalta Poartă se voia infiltrată în centrul Europei.

Perioada la care mă refer se poate subdivide în trei etape distincte, atât ca spațiu, cât și ca timp de desfășurare:

- luptele desfășurate în zona Petruvaradin;
- asediul și cucerirea Timișoarei;
- acțiunile Corpului de armată de sub comanda generalului Mercy.

Comanda supremă în aceste acțiuni a avut-o Eugeniu de Savoya. Descrierea operațiunilor militare care au avut loc în zonele Petruvaradin, Timișoara și Orșova mi-a fost mult ușurată având la dispoziție harta “Der Kriegshanplatz in Ungarn; operationskarte zum Feldzuge 1716” (*Câmpul de luptă în Ungaria; hartă a operațiilor de război în 1716*)¹. Cetatea Petruvaradin a fost socotită de teoreticienii militari “Cheia Balcanilor”, fapt ce a impus ca luptele, în bună parte, să se desfășoare în această zonă.

Forțele principale otomane au fost concentrate la Belgrad de unde au mășăluit pe malul drept al Dunării, apropiindu-se la sud de Petruvaradin. Trupele imperiale au fost în tabără în mai multe zone, de unde s-au pus în marș în vederea concentrării lor la Petruvaradin astfel:

- un corp de armată format din 11 batalioane de infanterie și 50 escadroane de cavalerie, sub comanda lui Eugeniu de Savoya, a staționat la est și nord-est de Petruvaradin, respectiv la localitatea Futac și valul roman;
- un al doilea corp de armată format din 36 de batalioane de infanterie și 113 escadroane de cavalerie a fost dislocat la Bacs și s-a pus în marș spre Petruvaradin la 27 iulie;
- un al treilea corp de armată din 9 batalioane de infanterie sub comanda generalului Nadasdy, au staționat la sud-vest de Vukovar de unde s-a deplasat spre Petruvaradin în ziua de 27 iulie, mășăluind pe malul drept al Dunării;

– al patrulea corp de armată format din 8 batalioane de infanterie și 20 de escadroane de cavalerie, sub comanda generalului Alexander Würtenberg, a staționat la sud-est de Seghedin de unde s-a pus în marș spre Petruvaradin tot la 27 iulie, mărșăluind pe malul drept al Tisei.

Terminele fiind pregătirile pentru luptă în ambele tabere, ostilitățile au început la 5 august, câștig de cauză având trupele imperiale. Forțele principale otomane învinse s-au grupat și s-au retras spre Belgrad, pe malul drept al Dunării. Trupele imperiale n-au trecut la urmărire, ci s-au grupat în vederea împlinirii unui alt obiectiv, ocuparea Timișoarei. Itinerarul urmat de trupele imperiale a fost Petruvaradin, apoi în lungul valului roman, peste câmpia de la Zenta unde au trecut Tisa și la 28 august au ajuns aproape de Timișoara, la Beregsău, unde și-au organizat tabăra.

Pentru a se asigura reușita luptei, au mai fost aduse trupe din alte zone, astfel:

– Un corp de armată staționat la Arad, format din 14 escadroane de cavalerie pus sub comanda generalului Rothenhan, a ajuns în zona Timișoara la 21 august;

– Un corp de armată venit de la Alba-Iulia și Deva, format din 4 batalioane de infanterie și 14 escadroane de cavalerie, puse sub comanda generalului Steinvill.

Aceasta din urmă a mărșăluit pe itinerarul Deva, Dobra, Ilia unde a ajuns la 14 septembrie. A continuat marșul pe 16 septembrie prin Făget, Lugoj, Sinersig, Choverș, ajungând la Timișoara la 21 septembrie.

Înainte de a trece la analiza acțiunilor de luptă, am considerat necesar să fac descriere a terenului, deoarece acesta a impus adoptarea unor măsuri tactice care în final au dus la obținerea victoriei. Pentru aceasta, am folosit planul „Die Attaque vor Temeswar” (*Atacul din fața Timișoarei*), plan care face parte dintr-o lucrare tipărită la Nürnberg². Din acest plan rezultă o bogată rețea de apă în jurul cetății Timișoara. Pe lângă aceasta, în partea de nord și nord-est, precum și în partea de est și sud-est a cetății, rețeaua de ape a format o întindere de mlaștini. Toate acestea au îngreunat și limitat construirea unor căi de comunicație, accesul spre cetate fiind determinat de prezența în număr mic a drumurilor, cu toate că cetatea avea 5 porți. Drumurile care ieșeau din cetate ocoleau mlaștinile sau le traversau pe poduri special construite cu piloni foarte înalți.

De aici rezultă concluzia că pentru a ajunge la zidurile cetății, atacatorul era obligat să se îngrămădească pe aceste poduri, care puteau fi distruse încă înaintea începerii atacului sau erau ținta tunurilor grele din cetate. Terenul era deschis și lipsit de mlaștini doar în partea de nord a cetății. Cel ce se încumeta sau își punea în plan să cucerească cetatea, era nevoit să execute recunoașteri amănunțite, deoarece apele schimbau de la an la an configurația terenului. În urma acestor recunoașteri trebuiau luate măsuri de organizare genistică. Pregătirea genistică a atacului consta în cercetarea terenului, executarea de planuri cu

căile de acces favorabile și consolidarea sau amenajarea acestora. O asemenea pregătire genistică se făcea cu mari sacrificii, deoarece artileriștii din cetate aveau misiuni bine precizate în executarea focului asupra punctelor obligatorii de trecere și asupra atacatorului, care încerca să se apropie de zidurile cetății.

Eugeniu de Savoya, cunoscând toate aceste servituți, a luat măsuri în consecință. Având în subordine 58 de batalioane și 211 escadroane, după câteva atacuri nereușite, a hotărât realizarea unei blocade, închizând toate căile de acces spre cetate. Era conștient că izolarea cetății va determina pe comandantul otoman să capituleze.

Pentru împlinirea planului propus, a fost nevoie de un studiu amănunțit al terenului, repartizarea forțelor și mijloacelor în mod judicios, la toate acestea adăugându-se repartiția pieselor de artilerie, care prin focul lor trebuiau să aducă la tăcere tunurile din cetate. Sub această protecție se puteau executa în voie șanțurile de apropiere în vederea realizării dispozitivului de închidere. Planul conceput de Eugeniu de Savoya prevedea construirea mai multor tranșee și șanțuri de comunicație în vederea creării unor condiții favorabile trupelor imperiale de a se apropia cât mai mult de zidurile cetății, ferite de focul dușmanului. La toate acestea se mai adăuga și amenajarea platformelor pentru amplasarea bateriilor de tunuri și obuziere, executarea de șanțuri de apropiere cunoscute sub numele de zig-zaguri, precum și construirea sau repararea podurilor peste rețelele de apă și mlaștinile existente pe direcția de apropiere a trupelor imperiale.

Trebuie avut în vedere faptul că toate aceste activități s-au executat în contact nemijlocit cu inamicul, care a avut patru tentative de străpungere a blocadei. La focul permanent executat de trupele otomane se mai adaugă și starea vremii care îngreuna sau prelungea terminarea la timp a lucrărilor și amenajărilor genistice a terenului.

Pentru a cunoaște efortul depus de trupele imperiale, precum și pierderile suferite în oameni și materiale în această perioadă, mă voi folosi de un jurnal publicat în același an în care s-au derulat operațiile militare³.

În 1 și 2 septembrie, 3000 de soldați sub comanda generalului Würtemberg au început lucrul la tranșeele de apropiere. Focul dușman, pe lângă faptul că a stânjenit executarea lucrărilor, a ucis un căpitan și 9 soldați și a rănit 60 de soldați.

În ziua de 3 septembrie nu s-a lucrat prea mult, deoarece a plouat. Totuși în aceste condiții a fost executată o paralelă în lungime de 320 de pași⁴. Și în această zi pierderile s-au ridicat la 4 morți și 32 de răniți.

În ziua de 4 septembrie s-a continuat lucrul fără evenimente deosebite.

În ziua de 5 septembrie au fost amenajate două baterii, care au fost ocupate imediat cu 9 tunuri.

În noaptea de 6/7 septembrie a fost amenajată încă o baterie, care la terminare a fost ocupată cu 5 tunuri.

În ziua de 7 septembrie s-a continuat lucrul neterminat în zilele anterioare și s-a realizat un zig-zag lung de 200 de pași.

În ziua de 8 septembrie s-a continuat lucrul la șanțurile de apropiere, ajungându-se până la 6-7 pași de șanțul palisadei. În această zi a fost rănit mortal maiorul de geniu Hochenfeld.

În ziua de 9 septembrie s-a continuat lucrul sub protecția tragerilor de artilerie, care au executat un foc neîncetat de la ora 20 până către ziuă. În aceeași noapte, sfidând tragerile de artilerie, trupele otomane au executat un atac ieșind din cetate. Atacul otomanilor a fost destul de impresionant deoarece soldații țineau în mână stângă o făclie, iar în cea dreaptă sabia. Atacul nu a reușit deoarece, făcliile au fost un reper bun pentru trăgătorii imperiali.

În ziua de 10 septembrie s-a continuat lucrul cu mai multă intensitate, dar a fost întrerupt de o nouă tentativă de realizare a unei breșe în cercul ce forma blocada. Încercarea otomană a fost zădărnicită de către Regimentul de dragoni Schänborn.

În ziua de 11 septembrie au fost construite alte zig-zaguri, realizându-se astfel o apropiere mai mare și în mai multe locuri față de palisada cetății.

În ziua de 12 septembrie s-a lucrat fără încetare.

În ziua de 13 septembrie s-a amenajat un nou amplasament pentru 15 mortiere și o altă baterie pentru 4 tunuri, care aveau misiunea să execute breșe în palisade.

În ziua de 14 septembrie au fost aduse de la Buda mai multe piese de artilerie.

În noaptea de 15/16 septembrie au fost instalate tunurile și mortierele în poziție, iar în timpul zilei de 16 septembrie au început tragerile de artilerie cu o intensitate mult sporită.

În ziua de 17 septembrie artileria a executat un foc masiv asupra palisadelor, iar numărul pieselor de artilerie a crescut prin aducerea unor tunuri de la Essek. În această zi garnizoana asediată a fost somată să se predea, dar pașa, comandantul cetății a răspuns că nu poate să execute această somație deoarece ar păta onoarea sultanului său.

În 19 septembrie artileria a mai fost înzestrată cu încă 18 tunuri. S-a început executarea unui foc masiv asupra palisadelor pe întreg frontul.

În zilele de 20-22 septembrie au fost realizate câteva breșe în palisade, iar focul artileriei au avut un efect mare asupra cetății.

În ziua de 23 septembrie trupele otomane din mai multe unități de infanterie și cavalerie, sub sprijinul focului de artilerie, au încercat să străpungă încercuirea. Nici de data aceasta acțiunea otomană nu a reușit, trupele destinate atacului fiind obligate să se retragă.

În ziua de 24 septembrie au fost amplasate câmpuri de mine pe direcțiile posibile de ieșire a dușmanului. Tot în această zi au fost construite poduri peste șanțul palisadelor.

În ziua de 25 septembrie a avut loc un puternic schimb de trageri de artilerie. Intensitatea tragerilor artileriei otomane a constituit un indiciu pentru comandanții imperialilor, care au luat măsuri sporite de apărare.

În ziua de 26 septembrie previziunea s-a transformat în realitate, deoarece trupele otomane au trecut în forță la ofensivă, acțiune ce a fost din nou zădărnicită. La această tentativă de ieșire din încercuire s-au alăturat trupele otomane și tătare, care, concentrate la Belgrad, s-au pus în marș, ajungând până la localitatea Giroc, dar acțiunea eșuată l-a determinat pe comandantul corpului otoman și tătar să se retragă urmând același itinerar până la Belgrad.

În ziua de 27 septembrie a fost executat un foc puternic de artilerie din ambele tabere.

În ziua de 28 și 29 tirul de artilerie a continuat, cu toate acestea, trupele imperiale au reușit să instaleze podurile peste tranșee.

În noaptea de 30 septembrie, în ciuda ploii ce nu mai contenea, trupele imperiale sub comanda generalului Würtemberg au asaltat și cucerit palisadele cetății. În această acțiune au fost răniți 1487 de ofițeri și soldați, iar 455 au căzut la datorie.

Până la 10 octombrie s-a continuat lucrul la amenajarea terenului și construirea de noi baterii, care au fost ocupate de tunuri și obuziere.

La începerea blocadei numărul pieselor de artilerie a fost de 61 de tunuri grele, 24 de tunuri grele de tip vechi, 64 de mortiere și 56 de tunuri-mortiere⁵. Toate acestea au executat un foc metodic asupra cetății, producând mari pagube în efective și materiale.

În zorii zilei de 11 octombrie au început tragerile de artilerie pentru distrugerea zidurilor orașului. La această misiune au participat 43 de piese de artilerie de mare calibru.

Focul de artilerie nu a încetat nici noaptea, iar în zorii zilei de 12 octombrie acesta s-a intensificat. Pe la ora 11,30 un steag alb ridicat pe zidul cetății a constituit semnalul că cetatea capitulează.

La tratatul de capitulare, din partea otomană a participat Ahmet Aga, Ali Effendi și Ibrahim Seim, iar din partea trupelor imperiale a participat generalul Wallis și colonelul conte Philippi.

Comisia mixtă a început tratativele, ajungându-se în final la semnarea tratatului de capitulare care cuprindea următoarele:

1. Efectivele existente în cetate au libertatea de a o părăsi fără a se ține seamă de nația lor. Otomanii au voie să părăsească cetatea cu soldați, femei, copii, căruțele, caii și vitele pe care le posedă. Transfugii nu aveau voie să părăsească cetatea.

2. Soldaților le este permis să părăsească cetatea cu armamentul lor.

3. Trupele otomane vor primi pentru nevoile de transport 1000 de care.

4. Efectivelor otomane li se asigură hrana necesară.

5. Otomanilor li s-a garantat marșul în deplină siguranță.

6. Din muniția existentă în cetate se permitea soldaților să ia praf de pușcă și plumb doar pentru câteva împușcături.

7. Evreilor li s-a permis să rămână în cetate și oraș, asigurându-li-se libertatea comerțului.

8. Curuții existenți în cetate au avut deplina libertate de a merge unde vor voi.

9. Celor asediați li s-a asigurat vânzarea avutului lor.

10. S-a hotărât ca punctele capitulării să fie respectate cu strictețe.

Ca notă la aceste puncte s-a prevăzut să se efectueze un schimb de prizonieri. Tratatul de capitulare s-a semnat în tabăra imperială de la Timișoara la 13 octombrie 1716 și a fost semnat de Eugeniu de Savoya, iar din partea otomană de Mehmet Aga, Azebani Edwel și Chazi Mehmet. Deteriorarea drumurilor și a podurilor a cauzat întârzierea plecării trupelor otomane, aceasta începând abia în 17 octombrie. Efectivul otomanilor s-a ridicat la 12.000 de oameni. După plecarea trupelor otomane, în cetate au rămas 136 de tunuri și 19 obuziere, 5000 chintale de praf de pușcă și 300 chintale de plumb și alte provizii printre care 1000 chintale de pesmeți. Sărbătorirea victoriei s-a făcut printr-un *Te Deum* care s-a ținut în cortul lui Eugeniu de Savoya, unde au fost aprinse 140 de lumânări. Cetatea Timișoarei, focul artileriei imperiale și capitularea trupelor otomane au fost imortalizate de artiștii vremii. Anexez la prezenta lucrare două asemenea gravuri mai puțin cunoscute nouă⁶.

După succesele raportate la Timișoara, Eugeniu de Savoya a trebuit să ia măsuri de siguranță la Timișoara și să alunge trupele otomane și tătare din sudul Banatului. Această misiune a primit-o generalul Mercy, care în fruntea a 8 regimente de cuirasieri, 2 regimente de dragoni, 5 regimente de husari și 10 batalioane de infanterie, s-au pus în marș pentru a ajunge în zona Mehadia și Orșova.

Corpul de armată comandat de Mercy s-a deplasat de la Timișoara pe itinerarul Parța, Ciacova, Gaiul Mare, unde a ajuns la 5 noiembrie. De aici s-a îndreptat spre Panciova. Garnizoana de aici, formată din 250 de oameni, s-a predat la 11 noiembrie. De la Panciova s-a îndreptat spre Palanca Nouă, garnizoana de aici predându-se fără luptă la 16 noiembrie. De la Palanca Nouă s-a deplasat spre Biserica Albă, Sasca, Dalboșeț, Prilipeț, Borloveni, ajungând în final la Mehadia, unde a luat măsuri de refortificare a cetății⁷. După câteva incursiuni în zona Orșova și la sud de Dunăre, în zilele de 1 și 2 decembrie 1716 s-a îndreptat spre Pecinișca și Mehadia, unde a cantonat pe timpul iernii.

Astfel s-a încheiat cucerirea Timișoarei prin asediere, acțiune intrată în istorie și legendă. Au fost scrise pagini de cronici, maeștrii în arta gravurii s-au întrecut în a imortaliza această campanie, iar poeții au împletit versuri, ce voiau să devină nemuritoare asemenea acțiunilor militare. Din multele versuri m-am oprit doar la următoarele:

“De aceea se găsește cucerită în toate localitățile și în toate capitalele

Unde sceptrul lui Carol dă mândriei sale strălucire

În negura întunecată noaptea să aprindă focuri de bucurie

Să nu lase să se odihnească tunătoarea artilerie

Când cu bucurie se cântă Te Deum-ul

Sunetul trompetei să îmbărbăteze inima și urechea

Deoarece oastei creștine i-a succes atât de fericit
Să-și ia pajura zborul până la poarta cerului
Mare împărat să trăiască mai departe în victorii
În liniștea veselă, eliberată de orice durere
Gloria lui rămâne temeinic în ființa posterității spre desfătare
Până în noaptea târzie a eternității cenușii”⁸.

NOTE

* Mulțumesc și pe această cale dr. Alexander Krischan pentru amabilitatea de a-mi trimite documentele solicitate și doamnei profesoare Lucia Ștefăniță pentru traducerile făcute.

1. Vezi Pl. 1.

2. *Ausführliche Beschreibung des Ungarischen Feld-Zugs ano 1716*, vezi Pl. 2.

3. *Ausführliche Relation von Anfang der kaiserlichen Belagerung der türkischen Haupt Festung Temeswar wie auch was von Tagzu Tag bis zur Übergab und Auzug der türkischen Garnison darbey passiert nebst den eingewilligten Accords Puncten*.

4. Un pas este egal cu 0.75 m.

5. *Die Eroberung Temeswar. Eigentliche Abbildung und Beschreibung der Eroberung der ungarischen Stadt und Haupt - Festung Temeswar An(no) 1716 den 12 October von dem Kaysl(ichen) per Acord erobert Worden*, Ausburg, 1716.

6. Vezi Pl. 3 și Pl. 4.

7. Liviu Groza, Cetatea Mehădiei în documente vieneză mai puțin cunoscute (lucrare în curs de apariție).

8. Vezi *supra*, nota 5.

WENIGER BEKANNTE URKUNDEN DIE DIE BELAGERUNG UND EROBERUNG DER FESTUNG TEMESVAR VON EUGENIUS VON SAVOYEN IM OKTOBER 1716 BETREFTEN

Z u s a m m e n f a s s u n g

Auf Grund einiger weniger bekannten Urkunden ist die Schlacht von Peterwaradin kurz beschrieben um schliesslich die Belagerung Temesvars zu beschreiben.

Die Belagerung, Tag für Tag, ist auf Grund einer Zeitung, in der die Etappen der Schliessung des Feuerringes um die Festung, Temesvar dargelegt sind, beschrieben.

Der Plan, dem Eugenius von Savoyen entworfen hat, war sehr verhindert, durch das schlechte Wetter und durch die immer mieslungenen Versuche der türkischen Truppen die Blockade durch zu brechen.

Die Türken waren schliesslich am 12 Oktober 1716 gezwungen zu kapitulieren.

Anexa la Planșa I.

LEGENDA

_____ Operațiile trupelor principale imperiale.

 Ieșirea trupelor principale imperiale în iulie 1716

- a. Tabăra de la Futac și șanțul roman, formată din 11 batalioane și 50 de escadroane;
 - b. Tabăra de la Bacs formată din 36 de batalioane și 113 escadroane;
 - c. Tabăra de la Vukovar formată din 9 batalioane;
 - d. Tabăra de la Seghedin formată din 8 batalioane și 20 de escadroane;
 - e. Generalul Rothenhan din Arad cu 14 escadroane;
 - f. Generalul Steinville din Alba Iulia și Deva cu 4 batalioane și 14 escadroane.
- Începerea marșului de apropiere a corpului imperial.
----- Coloana corpului de armată a generalului Mercy
_____ Operația trupelor principale otomane.
----- Trupele turcești și tătare care au început despresurarea

Anexa la Planșa II

ATACUL DIN FAȚA TIMIȘOAREI

- A. Palisada mare a orașului;
- B. Palisada castelului;
- C. Fortăreață;
- D. Orașul și cetatea;
- E. Zig-zag cu deschidere în tranșee;
- F. Șanț de comunicație;
- G. Baterii și amplasamente pentru muniție;
- H. Șanț cu apă și palisade;
- I. Poduri de lemn;
- K. Drumuri;
- L. Palatul pașei;
- M. Tabăra imperială;
- N. Moschee înaltă de 40 de pași;
- O. Parcul pașei;
- P. Cărmidărie;
- R. Rezervor rotund pentru apă.

Anexa la Planșa III

CUCERIREA TIMIȘOAREI

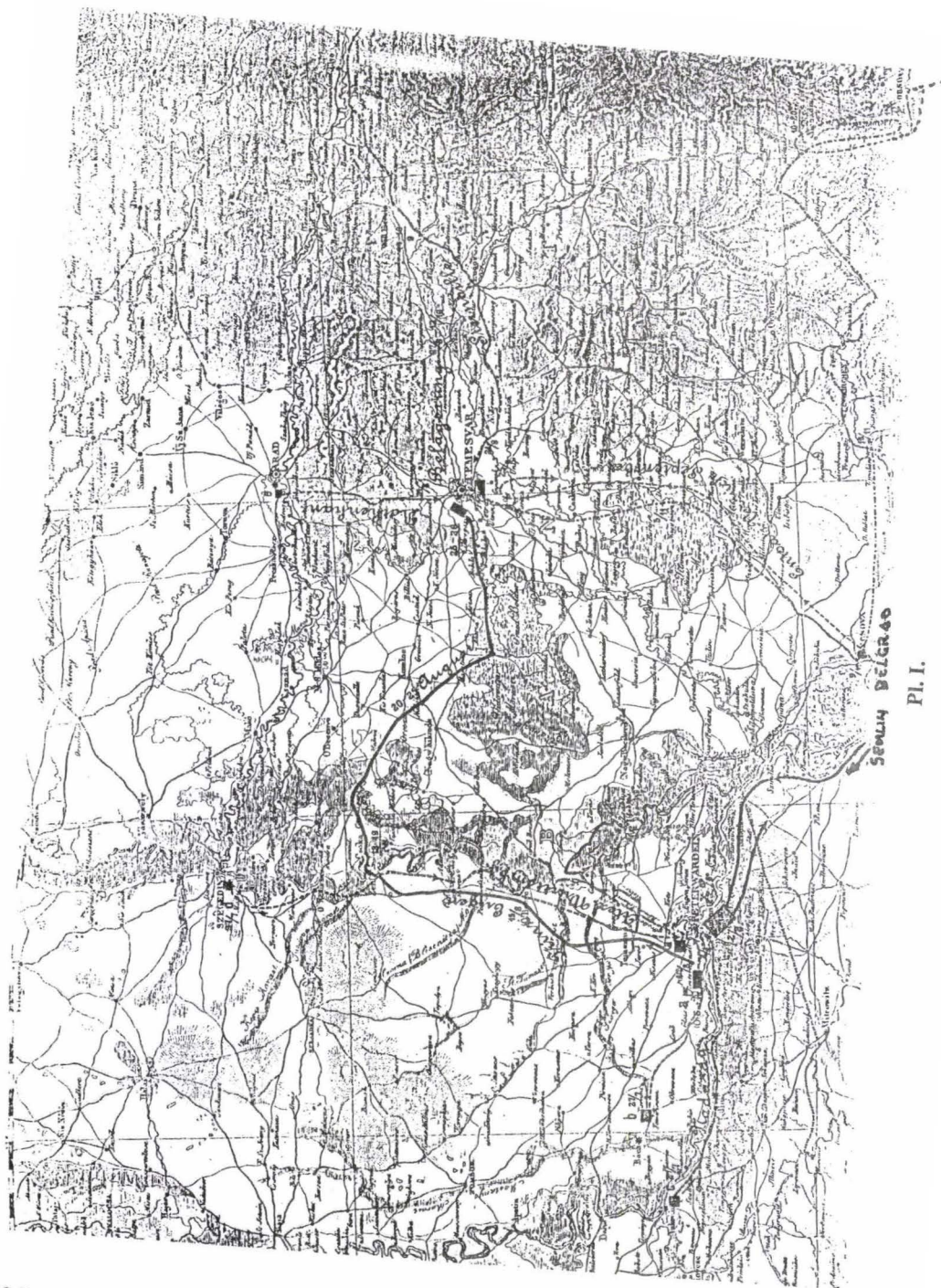
- 1. Prințul Eugen;
- 2. Ahmet pașa;
- 3. Orașul Timișoara;

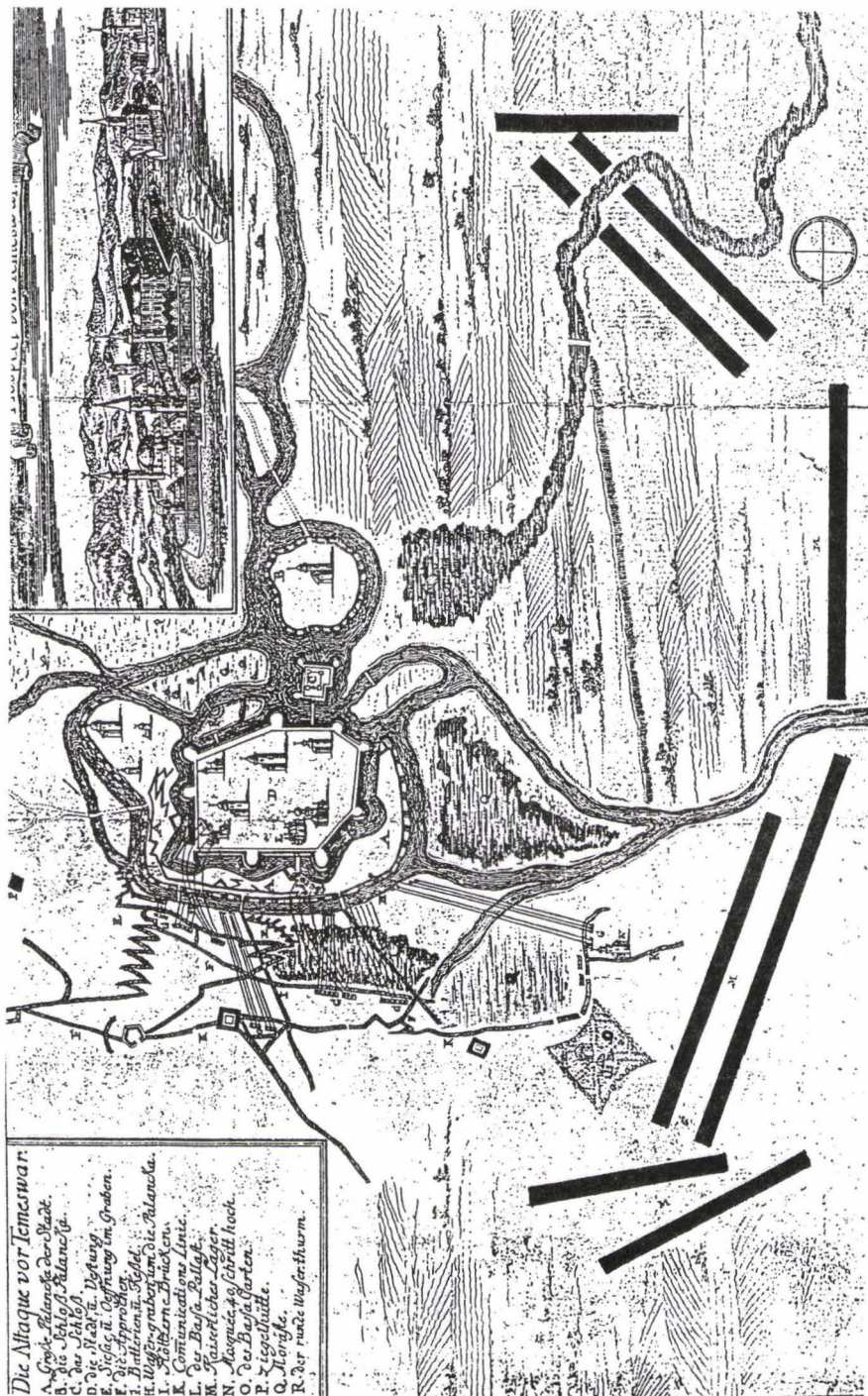
4. Castelul;
5. Bateriile imperiale;
6. Șanțuri de comunicație;
7. Timișul;
8. Mlaștină;
9. Asaltul palisadelor.

Anexa la Planșa IV

LEGENDA

1. Orașul Timișoara;
2. Arsenalul;
3. Locuința pașei;
4. Castelul;
5. Palisada mare;
6. Palisada mică;
7. Prima ieșire turcească;
8. Bateriile imperiale, intrarea la fortificații și tranșee;
9. Parcul pașei;
10. Tabăra imperială;
11. Ieșirea turcilor;
12. Pașa turcesc;
13. Alteța sa principele Eugeniu;
14. Alteța sa Don Emanuel, principe regal din Portugalia;
15. Alteța sa principele Alexandru Württemberg;
16. Domnul general feldmareșal conte Palfi;
17. Ducele d'Aremberg;
18. Generalul Heister.

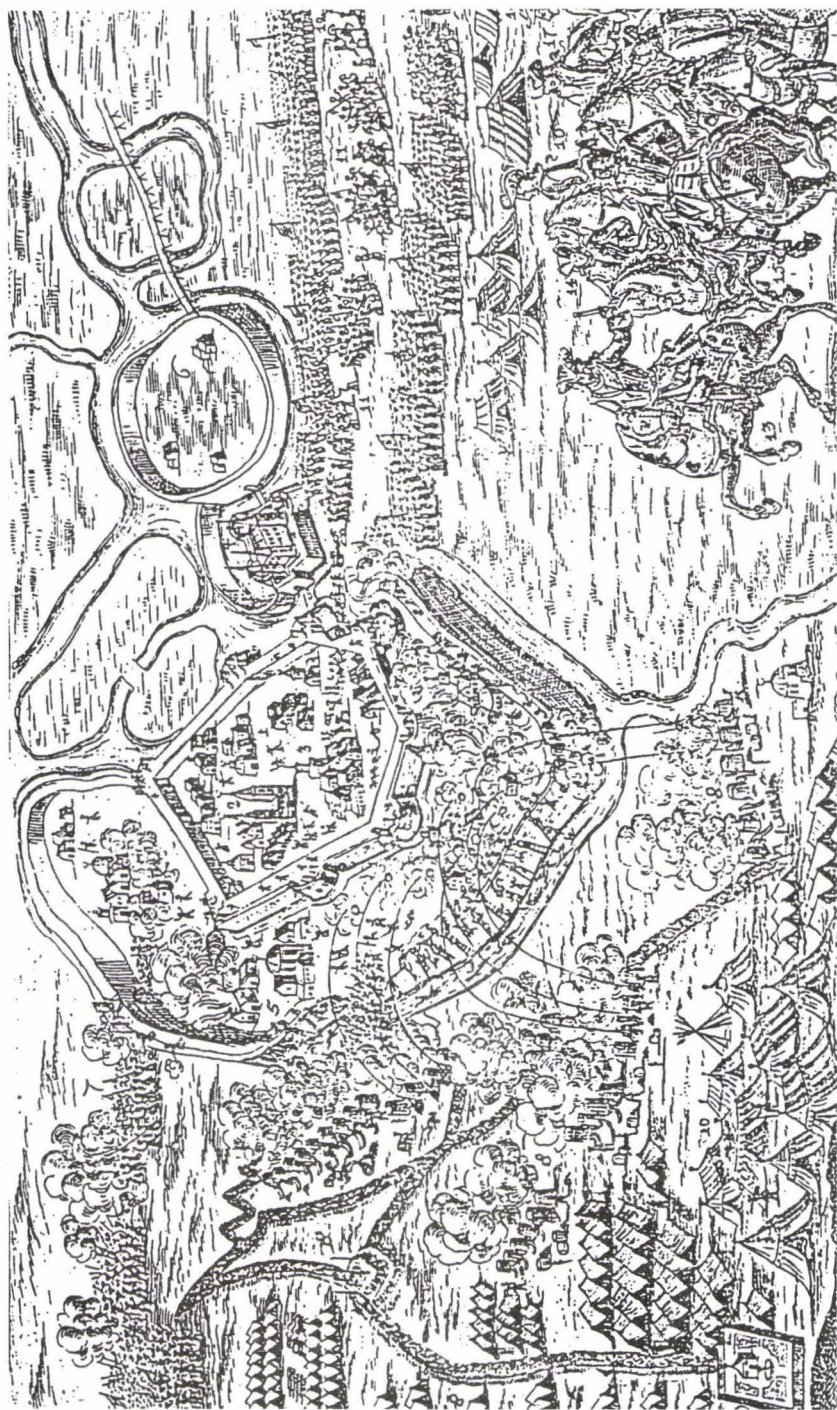

1. Durchleuchtet Prinz Eugenius. 2. Achmet Pasha. 3. Die Stadt Themeswar. 4. Das Schloß. 5. Kaysserliche Batterien. 6. Approschen. 7. Die Themes. 8. Morast. 9. Die besturmung der Balanicka.

Eigentliche Abbildung und Beschreibung der Eroberung der Ungarischen Stadt und Haupt-Festung Themeswar/ welche Am. 1716. den 12. Octobr. von den Kayserl. per Accord erobert worden.

Pl. III.

Pl. IV.

